

Martina Jarkovská,

A contrastive study of *-ingly* adverbials with special regard to disjuncts

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav anglistiky amerikanistiky, 2008

Doktorská disertace

Posudek školitele

Předložená disertační práce se zabývá morfologickým typem adverbii tvořených od přítomných přičestí příponou *-ly*, který je v současné angličtině velmi produktivní. Tvoří se především od sloves s postojovým významem, což jejich syntaktickou funkci primárně disponuje k dvěma sémantickým rolím, určení způsobu, modifikujícího sloveso, adjektivum nebo adverbium, a k postojové modifikaci obsahu celé věty z pohledu mluvčího. V anglické gramatice je dosah působení adverbialního prvku kritériem pro základní klasifikaci adverbialii na určení do větné stavby začleněná (integrována) a nezačleněná (neintegrována). V řadě britských gramatik autorského týmu R. Quirka et al. se tyto funkce označují zvláštními termíny, adjunktury a disjunktury (adjuncts a disjuncts). Z adverbii na *-ingly* tvořených od sloves s jinými významy jsou pro dané téma relevantní adverbialia patřící do druhé skupiny nezačleněných určení, konektivní prostředky vyjadřující sémantické vztahy mezi větnými obsahy (popř. nevětnými konstituenty), zvané konjunktury (conjuncts).

Systémový pohled na kategorii adverbialii v angličtině a češtině naznačuje značné rozdíly, které nepochybně souvisejí s odlišnostmi mezi analytickou a flektivní stavbou jazyka. Spočívají především v aspektu morfologickém a slovosledném. Zatímco v angličtině jsou adverbia na *-ingly* produktivní slovotvorný typ, omezený pouze slovesnou sémantikou, v češtině, přes její flektivní charakter, tomu tak není, srov. např. *disconcertingly / ?znepokojivně*. Zdá se, že pro kombinaci participiálního a adverbialního suffixu nejsou v češtině příznivé podmínky. Produktivnost této kombinace v angličtině patrně souvisí s větší samostatností anglických suffixů a jejich více aglutinační povahou. V povrchové struktuře se tento rozdíl mezi angličtinou a češtinou jeví jako vyšší míra syntetičnosti v angličtině, což je pro porovnávané jazyky atypické.

Ještě výraznější jsou rozdíly slovosledné. Zatímco anglický gramatický slovosled jednotlivé syntaktické funkce výrazně delimituje, volný slovosled češtiny hraje v tomto směru podružnou roli, což v případě zkoumaných jevů činí hranici mezi začleněným a nezačleněným užitím méně zřetelnou. Ve středové pozici, která je pro tento typ adverbialii v češtině typická, se větné modifikátory proto jeví méně vyčleněné z větné stavby, než je tomu v angličtině. Tato pozice je pro zkoumaná adverbialia nejvíce homonymní, avšak v angličtině je nejméně častá, a v případě disjunktů bývá jejich vyčleněnost z větné stavby signalizována interpunkcí. Také konjunktury, které se v této pozici vyskytují častěji (je to jejich druhá nejčastější pozice, srov. tabulku 20 na s. 109), jsou v této funkci odděleny čárkou. Úloze interpunkce je v předložené práci náležitě věnována značná pozornost, neboť i v tomto směru se porovnávané jazyky výrazně liší.

Autorka zkoumá, jak se tyto systémové vztahy reflektují na rovině textové s cílem zjistit nejčastější české ekvivalenty zejména v případě modifikace disjunktivní. Výsledky jsou přínosné jak z hlediska obohacení teoretického popisu, tak z hlediska praktické aplikace, neboť vytvoření sémanticky a stylisticky adekvátních ekvivalentů disjunktivních adverbialii je mnohdy značně problematické. Slovníky v tomto směru nepřinášejí řešení, neboť zpravidla uvádějí jen protějšky určení způsobu. Materiál práce proto sestává z paralelních textů, čerpaných z anglických originálů a jejich českých překladů, zčásti získaných z paralelních počítačových korpusů. Využití digitalizovaných paralelních textů pokrylo však jen část materiálu, neboť ještě nejsou k dispozici texty odborné, přičemž i doklady z beletrie bylo třeba dohledat ručně.

Autorka shromáždila 1000 dokladů anglických adverbíí na *-ingly* a 1000 českých protějšků, které zkoumala z hlediska syntaktické funkce, sémantické role, frekvence výskytu v celkovém materiálu a ve zkoumaných stylech a z hlediska adekvátnosti českých ekvivalentů (doslovný ekvivalent anglického *amazingly* na s. 182 je spíše *udivujícím* než *podivujícím*). Hlavní kritéria pro určení syntaktické funkce byla větná pozice, u disjunktů možnost větné parafráze, a interpunkce.

Studie má standardní strukturu disertace. První část je věnována přehledu odborné literatury a popisu výzkumného materiálu, druhá vlastnímu rozboru. Třetí část je příloha obsahující celý výzkumný materiál. Nejrozsáhlejší kapitola výzkumné části se náležitě zabývá disjunktami, neboť ty jsou jak z teoretického, tak z konfrontačního hlediska nejproblematictější. Syntakticky vyžadují delimitaci od homonymních určení způsobu, přičemž hraje významnou úlohu interpunkce. Bez ní někdy není syntaktická interpretace adverbia na *-ingly* ve středové pozici jednoznačná, neboť jak pozice, tak alternativní způsoby vyjádření připouštějí obě interpretace. Z konfrontačního hlediska, jak už bylo uvedeno, je to právě tato kategorie, která zasluhuje největší pozornost. Konfrontační přístup nadto ukazuje výrazné rozdíly v postavení určení způsobu, což navozuje otázku, zda mají stejnou funkci na rovině aktuálního členění věty. Zatímco v angličtině typická pozice určení způsobu je koncová, v češtině je to postavení na začátku, popř. uprostřed. V literatuře o aktuálněčlenské funkci určení způsobu se uvádí, že je převážně kontextově nezapojené a funguje v rámci netematické části nejčastěji s orientací k tranzitu. Typická pozice této aktuálněčlenské funkce určení způsobu se tedy v obou jazycích odchyluje od základního rozložení výpovědní dynamičnosti, avšak odlišným způsobem. Naskytá se zde otázka, jak z hlediska češtiny odlišit rematickou funkci koncového určení způsobu od jeho obvyklé funkce tranzitní v téže pozici. Podle dokladu (1) na s. 164 se zdá, že rozhoduje realizační forma a lexikální náplň (kontextová nezapojenost platí pro tuto sémantickou roli téměř obecně), tj. co se označuje termínem *weightiness* (je-li to „lehký“ nebo „těžký“ větný člen). V uvedeném příkladu jde o asyndetickou koordinaci dvou adverbialních kompozit se stejnou první a kontrastní druhou složkou. Stejný problém vzniká u koncových disjunktů, u nichž však realizační forma nehraje roli. Tento aspekt nabízí možný směr dalšího výzkumu. V předložené práci byla aktuálněčlenská funkce kromě obecné charakteristiky uvážene ponechána stranou, neboť v analyzovaném výzkumném materiálu se případy tohoto druhu vyskytly zcela ojediněle.

Disertace jako celek splňuje vytčené cíle. Její hlavní přínos spatřuji v poznatcích o indikační funkci jednotlivých slovosledných pozic zkoumaných typů adverbialíí, v detailním popisu úlohy interpunkce a v kritickém přístupu k hodnocení adekvátnosti českých ekvivalentů. Významná jsou též zjištění frekvenční, a to jak obecně, tak z hlediska diferenciací zkoumaných funkčních stylů. Celkově jsou nejvíce zastoupena určení způsobu, která ještě výrazněji charakterizují beletrii. Naopak konjunkty se v převážné většině případů vyskytují v odborném textu. Tento výsledek bylo možno očekávat, avšak kvantitativní údaje o zkoumaném typu disjunktů přináší nové poznatky: postojové disjunktivity jsou četnější v odborném stylu, přičemž nejfrekventovanější adverbialie v tomto stylu, určení způsobu, je převyšuje jen o necelých osm procent. Obecně je rozptýl ve frekvenci výskytu jednotlivých adverbialních funkcí značně větší v beletrii než v odborném stylu.

K posuzované práci nemám zásadní připomínky. Byla průběžně konzultována a správnost navrhovaných řešení problematických otázek byla ověřována v diskusi. Celkové zpracování a výsledky splňují požadavky kladené na doktorskou disertaci v oboru anglický jazyk.

Doktorskou disertaci Martiny Jarkovské doporučuji k obhajobě,

Libuše Dušková

Prof. PhDr. Libuše Dušková, DrSc.

V Praze 5. května 2008